

СПОГАДИ. ЩОДЕННИКИ

УДК 94(477)

ЩОДЕННИК ДАВИДА ЗІЛЬТМАНА

(Переклад з німецької, передмова та коментарі В. Дятлова)

Барон Давид Натаніель фон Зільтман, підполковник пруської армії, генерал-ад'ютант і таємний радник пруського короля Фрідріха I одержав від свого короля доручення бути його представником в армії шведського короля Карла XII. Така дипломатична місія була зумовлена бажанням пруського короля мати достовірні відомості про політичні і військові наміри та дії свого шведського сусіда у війні проти Росії. З іншого боку, для шведського короля присутність при його таборі спеціального посланця Пруссії давала можливість мати постійний зв'язок із королем, від позиції якого багато в чому залежала політична ситуація в Європі. Довіра з боку Карла XII до постаті посланця підкріплювалася й тим, що він був давнім знайомим фельдмаршала Реншельда, правої руки короля.

Зільтман добросовісно виконував свою місію – ретельно відстежував усе, що відбувалося у шведській армії під час походу в Росію, й занотовував свої спостереження у вигляді щоденника. Сумлінне ставлення до свого доручення простежується також у тому, що у записках не пропущено жодного дня. Навіть тоді, коли армія стояла на місці й відпочивала, Зільтман відмічав такі «спокійні» дні, коли, за його словами, «нічого не відбувалося». Завдяки такому щоденному огляду подій історики мають можливість досліджувати маршрут головної штаб-квартири шведських військ, труднощі, з якими шведська армія стикалася під час свого просування. Важливий інтерес при цьому мають відомості автора щоденника не лише про природні перешкоди для армії, а й ставлення населення різних регіонів до шведів.

Перш за усе Зільтмана цікавила військова складова походу – просування військ, їхнє місцезнаходження, маршрут, взяття міст та фортець, битви та сутички шведських військ та загонів з російською армією. Цінність таких відомостей зумовлена їхньою точністю, автор писав про події, свідком або учасником яких він був сам. Лаконічність викладу пов'язана значною мірою з польовими умовами, в яких він вів свої нотатки.

Щоденник Давида Зільтмана є одним із цінних джерел з історії України й неодноразово привертая увагу дослідників. Натомість українською перекладені лише окремі фрагменти щоденника, здійснені С. Томашевським й опубліковані у 1909 році в Записках Наукового товариства ім. Шевченка. У пропонованій публікації дано переклад фрагменту щоденника, в якому висвітлюються події з жовтня 1708 до 1709 року. Такі хронологічні межі дають можливість простежити військовий похід Карла XII від початку вступу в українські землі і до безпосередньої підготовки до вирішальної битви, яка відбулася під Полтавою. Датування у щоденнику за григоріанським календарем.

Переклад зроблено за виданням: «Volontären» vid svenska Armen preussike Öfvestlöjtnanten Namen Baron D. N. Stillmans Dacbok 1708 1709. // Karolinska krigares dagböcker. Lund, 1907. Vol.3.

1 жовтня [1708 року]. Армія пройшла через ліс, оскільки обоз таким же чином в обох попередніх маршах із-за маневрів йшов цілу ніч і прибув лише на другий день. Головна штаб-квартира розташувалась перед селом Костюковичі і за цей марш пройшла чотири милі. Днем раніше у лісі зустріли попередньо відправлений генерал-майором Лагеркрона¹ ар'єргард, який складався із 200 кіннотників з одним майором, який не знав, де він знаходиться і куди він далі має прямувати.

2. Його Величність Король вирушив з різними полками знову (Він одержав уночі

відомості, що генерал Лагеркрона на шляху, який він мав взяти під пости, відсутній) для того, щоб оволодіти згаданим пасом...

Тієї ж ночі король підібрав із високих персон з двома полками як гвардію, так і полком Даля форсувати річку Бесіда і залишились у лісі для того, щоб розвести вогонь й просохнути. Наступного ранку сюди прибув Уппландський полк, який звів через річку мости, і того ж дня три полки, включаючи два згадані вище, пройшли 4 милі через ліс до першого прикордонного села в Сіверії, що належала Мазепі, з назвою Нівне, де селяни спочатку знаходились вдома, а потім зі своєю зброєю перейшли у ліс; однак Його Величність король залишився в тому селі вночі і наступного дня.

До четвертої години дня, оскільки очікували охорону, що йшла позаду, того дня і ночі пройшли сюди 9 миль; після цього король з гвардією пройшли до річки Іпут або Обут, де гвардія зробила міст через цю річку, яка була завширшки, як Сож, на річці було чудове село [Дроков], яке Вони [король] 5-го увечері з охороною і гвардією і полком Даля пройшли і пішли до села Костеничі.

Того ж дня, коли вони переходили через річку, Його Величність король одержав відомості від майора Козеля, який з 300 вершниками від ар'єргарду і супроводу генерала Лагеркрона, який перед цим був відсутній, з 60 кіннотниками з капітаном і корнетом були відкомандировані і виступили вперед до містечка Мглин, яке розташоване в одній милі від згаданого села Костеничі; звідти драгунам було наказано оточити ворота цього містечка, куди в очікуванні підходу шведських загонів ретирувалася більшість козацьких селян із найближчих сіл, де вже налічувалось їх 2000 чоловік; коли атакували ворота, які вони перед цим укріпили, і звідти рішуче відповідали, то було з 60 чоловік 30 вбито і поранено, при цьому там залишився корнет, майор з рештою команди, однак відступив і повернувся назад, при цьому козаки спалили передмістя.

6 і 7. Його Величність король залишався на місці й очікував прибуття обозу, який було відправлений 3-го через ліс, поки він прийшов 8-го, ті серйозно окопалися й бачили увечері велике полум'я над Мглином.

9. Король з трьома полками, що були при ньому, залишався на місці й Його Величність король очікував підходу полків, які проходили лісом.

10. Король залишався на місці й того ж дня з трьома полками, гвардія полк Даля і Уппландський полк, пройшли до найближчого села, де розташувалися табором.

11. Знову стояли на місці. Того вечора отримали відомості, що майор Апфельгрюн від гвардії разом зі своїм загonom провів розвідку навколо Вівреса (Vivres) й попав під напад московитських селян.

До того ж. Відбулася доволі важлива і жорстка розмова до 12 ночі з секретарем Гедергілмом², що стосувалася в першу чергу Мекленбурзької та Курляндської афери. Також формалізувалося те, що король прийняв на службу графа Горна, який завжди добре служив у шведських полках.

12. Полковник Дюкер прибув до штаб-квартири з повідомленням, що всі полки, які пройшли лісом, втратили багато коней. Полковник Дюкер прибув останнім із полків. Коли усі ар'єргарди проходили поблизу містечка Малевичі, вони зустріли корпус московитів (8000 чоловік) розгорнутий у бойовому порядку проти шведських загонів, що склалися із 3 полків інфантерії і 2 кавалерії. Вони атакували ар'єргарди, однак після того, як полки Дюкера і Тауба пішли на них у наступ, вони відступили.

12. Козаки залишили містечко і фортецю Мглин, після того, як вони його зруйнували і сплюндрували.

13. Я прибув з фельдмаршалом до згаданого містечка, для того, щоб переконатися в цьому. N.B. 11 числа я обідав з графом Піпером³ і мав розмову з ним з приводу королівського послання від 29 вересня.

Також. Прибув камердинер старшого лейтенанта Врангеля до головної штаб-квартири з повідомленням про те, що генерал Левенгаупт зустрівся з московитами біля села на річці Сож і наблизився впритул до них.

14. Прибула конфірмація, із-за чого відчувалось загальне піднесення.

15. Знову стояли на місці.

16. Почув канонаду і вирішив, що це Шереметьєв разом з генералом Ренне у 6

милях звідси став на квартири; крім того, при фуражуванні капітан лейб-драгунів разом з декількома слугами був убитий козаками.

17. Поки що тихо.

18. Так само.

19. Рушила в похід колонна під командуванням генерал-майора Майєрфельда⁴ і Шпара⁵.

20. Його Величність король зі штабом гвардії і декількох полків піднявся і пройшов через дуже поганий ліс 2 милі до села Білагорці. У цьому марші гвардії знадобилось 33 години для того, щоб це пройти.

21. Його Величність відпочивав й очікував обозу, який лише 23-го числа із-за поганої дороги прибув до штаб-квартири.

До того ж прибув генерал Левенгаупт⁶ до Його Величності короля і представив йому докладну реляцію про акцію, що відбулась 9-го біля Лісної між московитами і підпорядкованими генералу загонами; хотіли, однак, повну поразку всюди видавати за вікторію й переконати [в цьому] людей.

Того ж дня, 23-го числа, Його Величність пройшов одну милю до села Рухов.

24. Знову вирушили далі й пройшли 2 милі до села Межників, у 2-х милях від Стародуба.

25. Відпочивали.

26. Знову вирушили далі й пройшли 1 милю до села Кропивна.

27. Відпочивали і очікували обозу, [що затримувався] із-за багатьох маневрів.

28. Знову рушили далі й пройшли 4 милі до якогось села, де розташувалися штаб-квартира і декілька полків. У цьому переході калмики не тільки зачіпали армію, а й напали на обоз й розбили декілька возів. Армія пройшла через три великих болота.

29. Знову пройшли 2 милі до села Понурівка.

30. Його Величність король відпочивав і того дня генерал-майор Лагеркрона з його загоном був ласкаво прийнятий у штаб-квартирі. У той же час прибув генерал-майор Кройц і доповів королю про те, що він два дні раніше мав сутичку з московитами під командуванням генерала Іфланда, із яких було вбито двох капітанів; крім того, 200 валахів обстріляли московитів.

31. Знову відпочивали і отримали від полонених надійні відомості про те, що Меншиков з сильною армією йде на підмогу, також у цих землях справді знаходяться Шереметьєв, Ренцель та Іфланд зі своїми загонами.

1-го листопада. Армія знову рушила далі й пройшла 5 миль до села Машево. Цей похід був досить тяжким із-за поганої погоди і неприємного снігопаду.

2. Відпочивали й цього дня тільки прибув обоз від попереднього маршу.

3. Знову пройшли 3 милі до якогось села.

4. Знову рушили й пройшли у ½ милях мимо містечка Новгород-Сіверського, де з'явилися козаки і вступили у сутички з валахами, які разом з гвардією декількох поранили, а також забрали декілька возів. Штаб-квартира була в Горках поблизу річки Десна.

5. Відпочивали.

Тоді ж. Прибув Мазепа з 1000 чоловік до шведського полку Гілма⁷.

6. Його Величність король знаходився на місці і того ж дня чути було сильну стрілянину, а також гетьманський генерал-ад'ютант Макс, відправлений Мазепою, прибув до штаб-квартири.

До того ж. Між гвардією і квартирами саперного полку було зведено міст через Десну.

7. Знову відпочивали, тому що мости через Десну ще не були готові.

Того ж дня прибув Мазепа з багатьма козаками до головної штаб-квартири, де він залишився і довідався, чи дома Його Величність король, однак той вже посакав верхом, а прибув вже під вечір, коли згаданий Мазепа знову повернувся до свого розташованого неподалеку штабу.

Коли той [Мазепа] прибув до квартири полковника Гілма, його зустріли з почестями; полковник Гілм вийшов і прийняв його неподалік від квартири під баранний бій.

8. Знаходились на місці. Того ж дня о 9-й ранку Мазепа прибув до головної квартири короля, маючи з собою велику свиту з найповажніших та інших козаків; перед ними сюди прискакали декілька офіцерів, а потім прискакав ще один за ними, й одразу перед Мазепою несли посох, прикрашений сріблом і каміннями, а одразу слідом за ним булаву, а також турецький кінський шлейф, за цим слідував увесь супровід. У штабі короля він був прийнятий гофмаршалом Дюбеном⁸, пообідав з Його Величностію і за трапезою не було нікого, крім сімох найбільш поважних козаків Мазепа. Мазепа сидів справа від короля; після завершення трапези він такою ж церемонією, за якою прибув сюди, відправився до свого штабу. Вночі чутно було сильні гарматні постріли, якими московити обстрілювали гвардію, а також кинули вогняні кулі на декілька будинків, туди, де, як вони думали, будуть зведені мости.

9. Знову знаходились на місці. Того дня прибув Мазепа знову до штаб-квартири, обідав з графом Піпером. Після обіду він наніс візит до фельдмаршала.

10. Знову пройшли добру милю до села Гнатівки, під час маршу головну штаб-квартиру перенесли до села, де був штаб Мазепа, й обідали у графа Піпера.

11. Знаходились на місці із-за мостів, які не можна було навести із-за льодоходу на Десні, а також із-за перешкод московитів.

12. Знову стояли на місці, Його Величність король був у штабі генерал-майора Шпарена, де мали навести мости. Московити у тому самому місці по той бік річки встановили гармати і звідти обстрілювали. Шведська сторона мала декілька гармат і гаубиць, які було встановлено на висоті, і звідти обстрілювали; також Його Величність король наказав увечері відправити команду на човнах і плотах через річку.

До того ж. Мазепа прибув до головної штаб-квартири, зробив візит до фельдмаршала й одразу пішов до короля.

14. Стало відомо, що минулого вечора, коли король дав наказ переправити згадану команду, яка складалась із 6[00] – 700 чоловік, через річку; московити їх атакували, там вони впродовж двох годин билися й з обох боків були вбиті. З шведської сторони було поранено два генерал-ад'ютанти, один із яких, Оглюфккі⁹, вже помер. Генерал-майор Штакельберг¹⁰ прийняв від останнього командування. Вранці після цієї акції московити знову повернулися й ввіймали шведів, які працювали над зведенням мостів.

15. Знову рушили і пройшли милю до села з назвою Мезин, розташованого на Десні, де навели два мости через згадану річку. На цьому боці на висоті встановили 24 гармати, на іншому боці, біля берега у кущах при наведенні цього поста залишались ще непоховані московити.

До того ж. Перейшли декілька полків і обоз. Вночі, коли над Десною ставили пости, із драгунського полка Дюкера¹¹, із загону старшого лейтенанта Функа дезертирували 11 чоловік. Його Величність король перейшов того вечора з декількома супроводами і декількома полками, залишився на ніч у лісі і великому болоті, довжиною в милю, і пішов наступного дня до села Чапліївка, де залишилось декілька ескадронів московитів, котрі при наближенні армії відступили.

16. Йшли походом всією штаб-квартирою і різними полками через мости також до села Чапліївка.

До того ж. Прийшли відомості, що московити 13-го взяли штурмом місто Батурин й усе там знищили і сплюндрували.

17. Знову вирушили і пройшли 2 милі до села Лукнов. Перед виступом Мазепа отримав від посланої ним команди інформацію про згаданий вище Батурин, про що він сам особисто написав королю й сам сприйняв це з великим сумом.

18. Знову вирушили і пройшли 3 милі до великого села у 188 домів з назвою Атюша, де всі селяни були вдома, в той час як інші при цьому марші залишали села, й селяни всюди при прибутті короля дарували йому хліб, сіль і яблука.

NB. Відправлено деякі депеші до двору.

19. Залишались на місці.

20. Знову перебували на місці, оскільки мости через Сейм біля Батурина не були готові.

До того ж. Його Ясновельможності оберкамергеру написано депешу в Берлін під Соуверте Негелайн у Кенігсберг.

21. Знову вирушили і пройшли 2 милі до села Городище. Марш пройшов мимо й зовсім поблизу Батурина, і я сам побував у місті і бачив руїни.

22. Залишались на місці.

23. Так само.

Того ж дня. Я їздив верхом до головної штаб-квартири Мазепи і там про все говорив, також дізнався, що московити обрали нового Військового начальника, коменданта Стародуба по імені Скоропадський.

Того ж дня. Із-за мого від'їзду говорили з графом Піпером і фельдмаршалом графом Реншильдом, про що вони мені розповіли.

Того ж дня. Мазепа прибув до головної штаб-квартири і говорив з Його Величності королем.

24. Знову залишались на місці.

25. Знову залишались на місці.

Того ж дня. За декілька днів до цього козаки Мазепи піймали московитського генерал-ад'ютанта Шульца (якого було відряджено з листами до Німеччини) й доставили до головної штаб-квартири.

26. Знову пройшли 4 милі до села Голенки.

Того ж дня. Генерал-ад'ютант Линенрот¹², відправлений королем до колони генерала Крузена, який мав з собою 4 ордонанси, на шляху отримав 5 поранень, помер.

27. Пройшли 3 милі до села Дмитрівка.

28. Знову вирушили і пройшли 5 миль до містечка Ромни, де розташувалися на постійну стоянку, а також розмістилися головна штаб-квартира і гвардія, й інші полки також.

Того ж дня. Прийшли відомості про те, що московити перебувають у поході.

30. Полки Дюккера і Шпаррена вступили у зіткнення з тими московитами, які були в одному містечку у 5 милях звідси, спочатку в передмісті, при цьому з обох боків були втрати, з полку Дюккера поранено майора, а також вбито 2 капітанів, при цьому розтрошено обоз і забрано усі шинелі і ранці, крім того, було вбито хворих і поранених, що знаходилися у передмісті.

2-го грудня. Гетьман Мазепа знову повернувся із місця своєї постійної дислокації у невеликому містечку Гадяч, у 5 милях звідси, куди прийшов за день до цього з трьома шведськими полками, сюди у головну штаб-квартиру надійшли відомості про те, що московитська армія на марші.

3. Нічого не відбувалося.

4. Вночі місто, де відбулися зіткнення між дюккерівськими полками і московитами, разом з одним селом було спалено шведами.

5. Шведи перехопили пошту, яка слідувала ззовні до царя.

6. Нічого не відбувалосьь.

7. Німецький хлопець прибув до головної штаб-квартири, повідомивши, що в одному селі у 4 милях звідси перебуває загін московитів, козаків і калмиків з тисячею коней, куди було направлено полковника Тауба з його полком, цих (московитів) було вигнано і захвачено у здобич багато коней, а село спалено.

8. Нічого не відбувалосьь.

9. Так само.

10. Із пошти, яка вранці була відправлена 20-го листопада з козаками із головної штаб-квартири в Атюші, прийшла відомість, що вже не можна було пройти через Дніпро, звідти знову повернулися назад.

11. Полковник Дюкер і його старший лейтенант з 300 вершниками із його полку направлені проти московитівського містечка з назвою Недригайлів (надійшли відомості, що там знаходяться московити), однак перебування тих там вже закінчилось, там вони спалили містечко з одним селом, а також декількох ворогів порубали. Це була перша сутичка в землях ворога.

12. Я був у Його Ясновельможності графа Піпера і говорив з ним з приводу мого від'їзду.

13. Надійшли відомості, декілька днів тому лейб-драгуни і полк Вентерштеттена, які знаходилися біля села Прилуки, були атаковані сильним загоном заколотників разом з московитами, і козаками і селянами того села. Вони тривалий час оборонялися, їх відбили. При цьому капітана і декількох унтер-офіцерів лейб-гвардії було вбито.

14. Полк Таубера¹³ вступив у сутичку з московитами, 8 чоловік яких взяли в полон з деякими штандартами і привели до штаб-квартири 15-го числа.

15. Нічого не відбувалосьь.

16. Листи, датовані 15-го числа, двором під супроводом пана Рата Негелайна написані до Кенігсберга, відправлені і передані Лимону.

17. Нічого не відбувалосьь.

18. Нічого не відбувалосьь.

19. Так само.

20. Все-таки відправили одного посланця з листами до канцелярії.

21. Полковник Функ із загоном у 500 коней був у московитському містечку Терни у 5 милях звідси, в якому перебувало 300 козаків; він загнав їх на церковне подвір'я і всі, що не змогли одразу втекти разом із жінками і дітьми, були вбиті у місті, а місто спалено.

22. Нічого не відбувалося.

23. Теж саме.

24. і 25. Так само.

26. Надійшли відомості про те, що московити збираються до купи із усіх місць, шведські полки щодня мали сутички з ними, а штабом фуражирів заволоділи московити.

Тієї ж дати. Видано наказ бути готовими до походу.

27. Армія рушила в похід; головна штаб-квартира і охорона залишались у штабі; однак Його Величність король разом з фельдмаршалом пішов з гвардією до штаб-квартири полків. Валахи і фури, що йшли попереду, зустріли московитський загін чисельністю у 160 чоловік, які була розташовані у селі Липова Долина, з якими вступили у сутичку і більшість вбили, а частину взяли у полон, які сказали, що цей загін був розташований у цьому селі з тим, щоб спостерігати за рухом і маршем короля.

28. Головна штаб-квартира вирушила з охороною і пройшла маршем, який здійснив за день до цього король. При залишенні того села Його Величність король суворого холодного вечора знову рушив у похід до міста Гадяч, головна штаб-квартира й охорона пройшла з флангу до села Русанівка, розташованого у трьох милях від Ромнів. Московити незадовго до прибуття короля спалили передмістя цього міста.

29. Стояли на місці.

Того ж дня Його Величність король увійшов до міста Гадяч й очікував там з полками, що були з ним, а московити кількістю у 12000 чоловік зібралися у 2 милях від Гадяча біля одного містечка, також перед прибуттям короля команда вигнала три полки у гарнізоні і все там зруйнувала, однак перед цим вони вже доволі часто виступали, то підготували всі необхідні штурмові команди і необхідне для знаряддя, яке в результаті допитів про все це дізналися шведи ще на марші.

30. Теж саме.

31. Холод став ще сильніше.

1-го січня 1709 року. Ще перебували на місці.

2. Головна штаб-квартира з охороною вирушила із Русанівки і пройшла 3 милі до міста Гадяч, де поєдналась із обозом головного штабу і 18 полків, які прийшли з Його Величністю королем. Охорона разом з графом Піпером і частиною канцелярії пішла далі зліва на село Красна Лука у ½ милі від міста, а також пішов з нею; однак наступного дня я з більшістю штаб-квартири із-за нещасного стану моїх людей внаслідок страшного холоду перебрався до міста. Того дня, коли обоз прибув до міста, Його Величність король вирушив і пройшов із згаданими 18 полками декілька миль проти ворога; при залишенні цього міста, де розташовувався московитський гарнізон, вони звідти обстрілювали. Однак того дня був лютий холод, багато людей, солдатів, прислуги обозу та інших господарників, а також хворих поморозили члени тіла, а

частина залишилась мертвими у дорозі, так що цю жахливу картину не можна описати.

3. Знаходились на місці.

4. Знову стояли на місці. І того ж дня надійшов наказ короля розташованому тут у Гадячі коменданту про те, що всі і розташовані у цій місцевості полки до наступного наказу мають залишатися на своїх квартирах.

Того ж дня. Згаданий комендант тут у місті і за воротами знайшов при обозі декілька сотень солдат і прислуги, що загинули від холоду. Також вода (яку не могли доставити із-за частково або сильно замерзлих членів тіла) була такою рідкістю, що продавалась за гроші.

НВ. Лимон, який 16-го грудня із головної штаб-квартири з поштою для того, щоб перейти через Дніпро, знову повернувся у Гадяч, він перебував на згаданій річці, яка ще не замерзла і не можна було переправитися.

5. Його Величність король перебував у селі Плешивець у 2 милях звідси.

6. Знову знаходились на місці, коні Його Величності три дні не отримували корму і стоять також під відкритим небом.

Того ж дня. Багаж залишався у Гадячі, де також із-за сильного і постійного холоду була нестача фуражу, а багато людей і скотини гинуло. Московити перебували у містечку Веприк, який король пройшов в останньому переході. У передмісті було розташовано 8 полків шведів.

7. Його Величність король залишався на місці.

8. Так само.

Того ж дня. Пішли хвилювання, коли король також підморозив носа; справді сталося таке нещастя двічі.

8. Нікуди не рухалися.

Того ж дня. Його Величність король вирушив із тієї квартири і пройшов до села Павлівка.

10. Його Королівська Величність знову вирушив і пройшов до міста Зеньків, що у трьох милях звідси. Місто Веприк у поході залишилося справа, а у місті залишилися московити, які розташувалися там до шведів. Коли Його Величність король наблизився до згаданого міста Зеньків, щоб увійти туди, на перешкоді виступили розташовані там козаки. Із-за чого король наказав залишити декілька загонів, однак після цього вони не стали заважати Його Величності просуватися далі.

11. Тут у місті залишили 400 хворих солдатів.

12. Нічого не відбувалося.

13. Надійшов наказ підготувати повністю керівників до штурму міста для того, щоб захопити оточене шведами місто Веприк. До всього ж загинув капітан граф Левенгаупт.

14. Нічого не відбувалося.

15. Я їздив до оточеного міста Веприк, куди прибули Його Величність король і фельдмаршал із їхньої штаб-квартири Зінькова для того, щоб визначити на завтра диспозицію для наступу і [сюди] були приведені 3 гармати на 3 батареї. Однак цього дня більше нічого не відбувалось.

16. Однак я відправився туди для того, щоб слідкувати за наступом, оскільки я потім міг одразу точно спостерігати за ситуацією у цьому місці і за всіма іншими речами. Його Величність король і фельдмаршал були вже там і були зайняті повною підготовкою наміченого наступу, який того дня було відкладено. Підішли ще три полки для того, щоб зайняти тут свої позиції. Прибув також шведський генерал-ад'ютант Лоде, якого разом з капітаном Охзом було взято у полон при кампанії Левенгаупта, він повернувся після обміну його на захопленого шведами генерал-ад'ютанта Шульца; він сказав, що цар направив до Дніпра великий загін, проходу якого завадив король Станіслав; Його Величність цар з армією просунувся, однак, звідси далі до Сум на 6 миль і тут же з характерною для його особи рішучістю пішов далі на Вороніж.

17. О півдванадцятій години Його Величність король направив майора Гюльденграната від артилерії [стати] перед містом Веприк і наказав тому від імені фельдмаршала (той хоча й не знав) вимагати [здатися]. Комендант попросив пів-

години для роздумів і забажав невдовзі через відправленого ним посланця говорити з фельдмаршалом, якому король цього однак не дозволив, а наказав дати сигнал до штурму двома ракетами. Першу атаку здійснив полковник Альпентель зі своїми і відправленими туди до нього драгунами генерал-майора Майерсфельда. Ліфляндські прапороносці під командуванням полковника Мекка, якого поранили, пішли на конях з ними. Дві інші атаки відбулися під командуванням полковника Фричке і графа Шперлінг, потім в ході [штурму] впав також полковник Фричке, після чого король, який це бачив, направив туди графа Шперлінга, якого одразу, як тільки він прийшов до своїх людей, пострілом було вбито, однак у ту ж мить також полягли з ним [на полі бою] лейтенант з 24 людьми, що опинились там перед цим. Цей штурм з великими втратами було відбито, при цьому полягло багато офіцерів, серед яких старий граф Шперлінг, генерал Гульденстолп і полковник Мьорнер; окрема атака була проведена генерал-майором Штакельбергом, якого з самого початку було поранено в ногу. Його ясновельможність фельдмаршала було контужено гранатою у правий бік, його наказано було відправити у Гадяч; наступного ранку його відвідав Мазепа. Після відбитого штурму король наказав увечері знову брати місто силами полковника Зигрота, якого призвели з капітанів. Комендант знову відправив уперед двох посланців і повідомив наступне: після цього, як вони через три дні залишилися без води і через 1000 пострілів не матимуть боєприпасів, розраховують на милість або немилість; після чого наступного дня, 18-го, гарнізон склав зброю; король повернув їм увесь обоз і приблизно 1100 чоловік, серед яких було 150 драгунів, ставали військовополоненими, а Його Величність король повернув коменданту (як здобич за старовинним німецьким і англійським [звичаєм]) зброю. Слідом за ними забрали 800 селян, яких відправили до Зінькова і там закрили у льохи. Втрати шведів становили 200 вбитих і 1000 поранених.

19. Король наказав місто і села в його окрузі спалити і стерти з лиця землі і відправився потім на Зіньків.

Того ж дня. Найповажніших офіцерів, що полягли під Веприком, поховали у Гадячі. Також надійшли відомості про те, що калмики бродять по селах у цій місцевості й напали на обоз полку Горніша.

20. Охорона вирушила із своїх квартир, що за півмилі звідси, і прийшла до Зінькова.

Того ж дня. Полковника Шлібена, якого полонили у Веприку разом з одним капітаном, обміняли по відношенню шведського генерал-ад'ютанта Лоде замість генерал-ад'ютанта Шульца (той перебував при фельдмаршалі, через листа попросився тут ще залишатися).

21. Нічого не відбувалося.

22. Граф Піпер пішов разом з частиною канцелярії до Зінькова; сьомої ранку він ще поговорив серед іншого про мій від'їзд.

23. Граф Шперлінг помер від отриманого під Веприком поранення.

24. Обоз полка відправився звідси на інші квартири.

25. Його Ясновельможність фельдмаршал, який лежав хворий під Гадячем, отримав відомості, що місця замість 3 полковників, полеглих під Веприком, отримали 2 майори від гвардії і один полковник із полку Даля.

26. Я написав графу Піперу, Ц. Р. Гермеліну і секретарю Гедергільму через посланця до головної штаб-квартири, де вони ще раз рекомендували мій від'їзд.

Того ж дня. Надійшли відомості, що калмиків і ворожих козаків часто можна бачити навколо головної штаб-квартири, вони також захопили відправлених туди королем валахів.

27. Нічого не відбувалося.

28. Посланці, з якими я відправив листи до головної штаб-квартири, повернулися назад. Того ж дня один із королівських барабанщиків відправився із головної штаб-квартири до московитів із-за полонених ними офіцерів.

29. Нічого не відбувалося.

30. Одержали відомості про те, що Його Величність цар прийшов до Сум, а Мен-

шиков до, Лебедина й обидві місцевості наказали сильно фортифікувати; також можна було щоденно бачити загони московитів навколо головної штаб-квартири.

31. Мазепа звідси пішов на Зіньків. Також отримали відомості, що минулої ночі полковника Дюкера з 200 кіннотниками після того, як Його Величність король дізнався, що три полки московитів під командуванням генерала Генське перебувають у містечку Ромни, було відправлено туди; той там напав на них і змусив утекти і забрав увесь обоз з багатьма кіннями.

1. Лагеркрона Андрес. Військовий діяч, генерал-адютант Карла XII, брав участь у Північній війні проти Росії, самостійних кампаній та битв не здійснював. У 1710 році подав у відставку.

2. Гедергілм Йосип (1673 – 1729) – секретар короля і таємний радник.

3. Шведський прем'єр-міністр.

4. Майерсфельд Йоганн Август (1664 – 1749) – генерал-майор (1704), таємний радник, граф.

5. Шпар Аксель (1652 – 1728) – генерал майор (1705), генерал-лейтенант (1710), граф.

6. Левенгаупт Адам Людвіг (1659 – 1719), шведський граф, генерал-лейтенант інфантерії (1706), у 1708 році зі своїм корпусом мав йти на з'єднання з армією Карла XII біля Могильова й доставити великі запаси продовольства, зброї та амуніції.

7. Гілт Нілс – генерал-лейтенант, командував полком драгунів. Помер у 1726 р.

8. ДюбенГустав (1659 – 1726) – гофінтендат, гофмаршал Швеції.

9. Огілві Якоб – генерал-адютант, загинув 1708 року на Десні.

10. Штакельберг Бернд Отто (1662 – 1734) – генерал-майор, попав у полон під Полтавою.

11. Дюкер Карл Густав (1663 – 1732) – генерал-ад'ютант. Командир драгунського полку, генерал, королівський радник, граф.

12. Линнерот Густав (1672 – 1708) – генерал.

13. Тауб Густав Адам (1673 – 1732) – командир драгунського полку, граф, таємний радник.

